د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د سایښنس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولگی

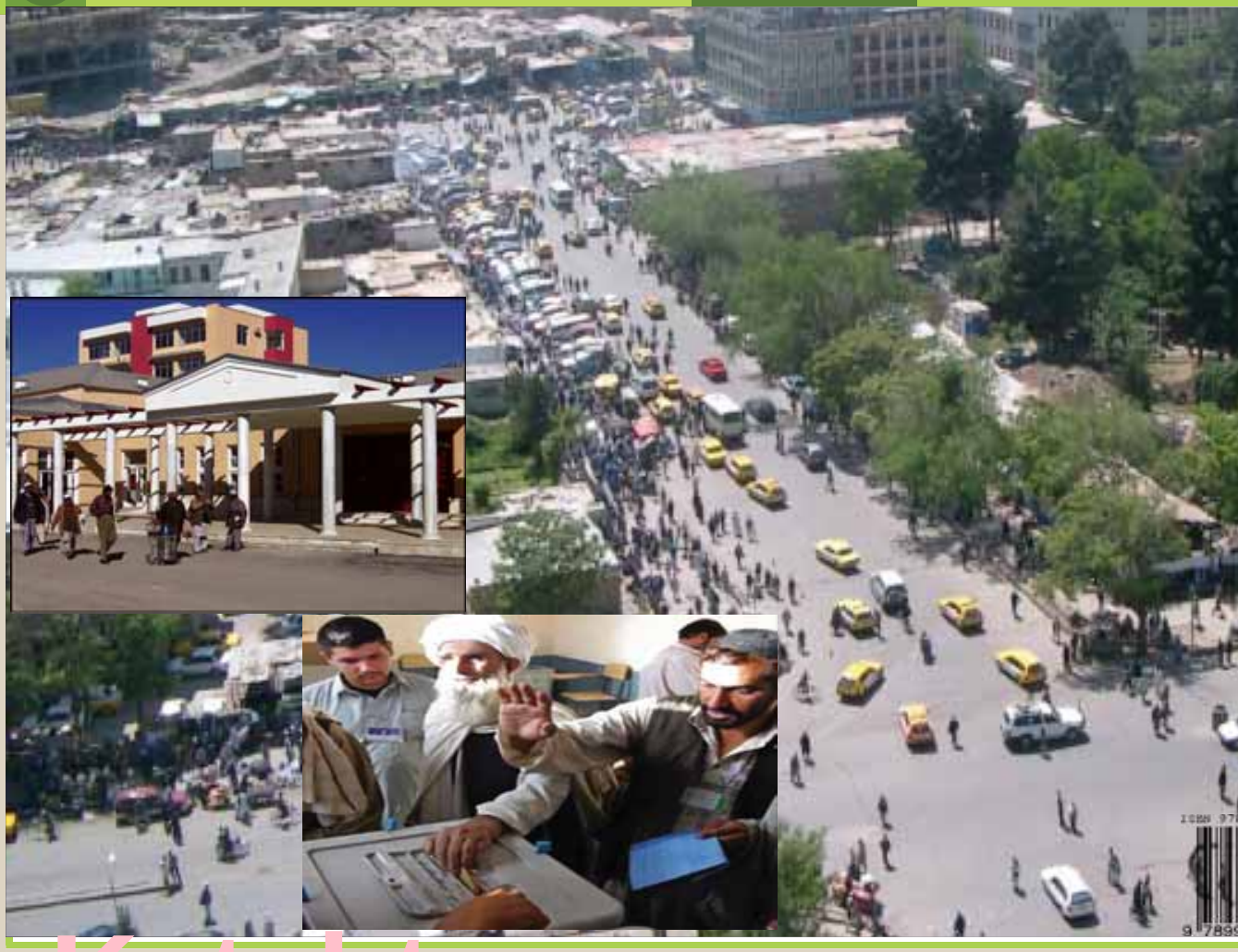

Ketabton.com

۱۳۹۰ ش

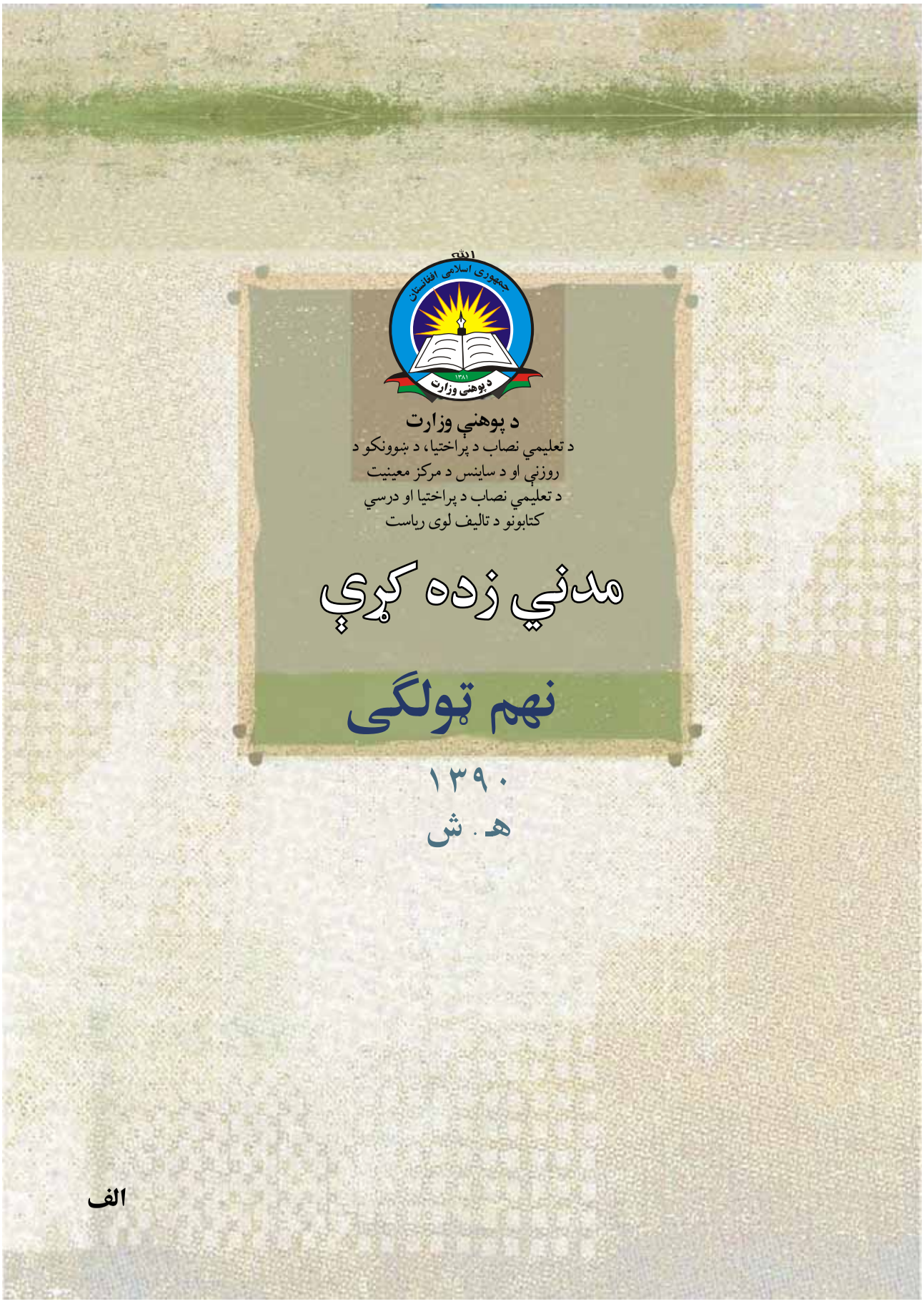

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

مدني زده کړې

نهم ټولگی

۱۳۹۰

هـ . ش

الف

ketabton.com - The Digital Library

ليکوالان:

کاظميه محقق
پوهنيار محمد فاروق عمرخيل
سرمؤلف محمد افضل حضرتي

مسلکي اډيټور:

- محمد عزيز بختياري

د ژبې اډيټور:

- بريالی باجوړی

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

_ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

_ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

_ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين:

رحمت الله غفاري

ketabton.com - The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

ketabton.com - The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــــلوڅـــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، ګوجـر دي — پـــاميـريان، نورستانيـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ايمـــاق، هم پشه يان

دا هيـــواد به تل ځليږي — لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمـان

په سينـــه کې د اسيـــا به — لـــکـــه زړه وي جـاويدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو مینديې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا وومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له مینډو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

ketabton.com - The Digital Library

سرليکونه

مدني زده کړې

لومړي څپرکی: دولت

د څپرکي موخې

دولت او د هغې دندې ۳

د افغانستان اساسي قانون سره آشنا شو ۷

سياسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپيژنئ ۱۰

دويم څپرکی: ولسواکي

د څپرکي موخې

ولسواکي څه شی ده؟ ۱۶

خلک څنګه کولای شی چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟ ۲۰

ولسواکي په افغانستان کې ۲۲

ketabton.com - The Digital Library

دريم څپرکی: ملګري ملتونه
د څپرکي موخې

ملګري ملتونه ۲۹

فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه ۳۳

د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه ۳۷

څلورم څپرکی: د بشر حقونه
د څپرکي موخې

د بشر د حقونو سره آشنا کیدل ٤۳

په افغانستان کې د بشر حقونه ٤٦

ketabton.com - The Digital Library

دولت

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه شامل دي.

- دولت او دهغه دندې.
- د افغانستان اساسي قانون سره آشنائئ.
- سیاسي نظام او خپل دولت په نبه توګه وپیژنئ.

ketabton.com - The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي ترلوستلووروسته په لاندې پوهې او مهارتونو پوه شي.

- له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې:
- د دولت د جوړېدو تاریخچه او د ټولنو لپاره د دولت د اړتیاپه لاملونو پوه شي.
- د دولت ډولونه، زورواکي او ولسواکي دولتونه وپیژني.
- د دولت په دندو پوه شي.
- عادي قانون او اساسي قانون وپیژني او دهغوی په توپیر پوه شي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت له درې ګونو قواو او د هغوی له دندو سره آشنا شي.
- د لویې جرګې په هکله او د هغې د جوړښت د دلیلونو په هکله معلومات لاس ته راوړي.

ketabton.com - The Digital Library

دولت او د هغه دندې

خبرې پرې وکړئ:

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ او د لاندې پوښتنو په باب خبرې سره وکړئ.

۱. ستاسې ښوونځی د کومو اړتیاوو د پوره کولو لپاره جوړ شوی دی؟

۲. کوم خلک ستاسې په ښوونځي کې کار کوي؟ او هر یوې کومې دندې لري؟

۳. آیا د دې دندو تر منځه همږغي او نږدیوالی وجود لري؟

٤. دا همږغي څنګه او د چا له خوا منځ ته راځي؟

٥. که دا همږغي نه وي کومې ستونزې به منځ ته راشي؟

ولې دولت ته اړتیا لرو؟

په ښوونځي کې مدیر، مرستیال، سرښوونکی، ښوونکي، څارونکي، چپړاسیان او زده کوونکي هر یوې ځانګړې دنده لري. دا ټولې دندې یو له بل سره نغښتي دي او ستاسې د روزنیزو او ښوونیز واړتیا وو د ځواب لپاره همږغي کېږي. مدیر د کارکوونکو تر منځه د همږغۍ دنده پر غاړه لري. هر څومره چې د ښوونځي د غړو تر منځ همږغي زیاته وي په هماغه کچه، ښوونځی د خپلو دندو په سرته رسولو کې بریالی وي.

ketabton.com - The Digital Library

ټولنه د ښوونځي لوی انځور دی . ټولنه له کورنیو، ګروپونو او مؤسسو څخه جوړه شوې ده. دا هر یو د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلي دي. دا برخې سره لدې چې یو له بل سره جلا دي، خو بیا هم سره تړلي دي او یو د بل له مرستې پرته نشي کولی خپلې دندې سرته ورسوي. له دې کبله باید یو له بل سره همږغي ولري چې په ښه توګه خپلې دندې عملي کړي. که چیرته دا همږغي نه وي د ټولنې د افرادو ډېرې اړتیاوې بې ځوابه پاتې کېږي. له دې کبله؛ ټولنه همږغي او نظم ته اړتیا لري او دا همږغي د دولت له خوا منځ ته راځي.

د لوست د مطالبو په پاملرنې، خالي ځایونه په مناسبو عباراتو ډک کړئ.

د ټولنې د افرادو اړتیا ←—— د ډول ډول موسساتو منځ ته راتلل ——→ د هم غږۍ ضرورت.....

د دو لتونو د منځته راتللو څرنګوالی

د بشر د تاریخ په پیل کې د ځمکې په سر د انسانانو شمېر لږ او اړیکې یې ډېرې ساده وې. په تدریج سره د خپلوۍ ګروپونه او قبیلې جوړې شوې او د کورنۍ او قبیلې د غړو د اړیکو لپاره قواعدو ټاکل شول. انساني ټولنه تر ډېره وخته د خپلوۍ او قبیلوي اړیکو په واسطه اداره کیدله. د کورنۍ او قبیلې مشر د کورنۍ او قبیلې د غړو تر منځ اړیکې تنظیمولې او نورو غړو به د هغوي د دستورونونه اطاعت کاوه. ډېر وخت هغوي پدې برلاسي وو، چې د قبیلې تر منځ ډېرې ستونزمنې او. سختې لانجې حل وفصل کړي. دانساني ټولنې د پراخوالي په پایله کې، د هغې اداره کول هم ستونزمن شول او دخپلوۍ او قبیلوي قواعدو نور نشوای کولی چې د خلکو د نویو اړتیاو ځواب ووایې. د قبیلو ځینو مشرانو ډېر ځواک او امکانات برابر کړل ترڅو وکولی شي د خلکو پراخې ډلې اداره کړي. پدې ډول لومړني دولتونه جوړ شول. په ځینو سیمو کې نوي ځواکونه او ستړي امپراطورۍ جوړې شوې. د ټولنو له پراخیدو سره جوخت نوي دولتونه منځ ته راغلل.

پرتله یې کړئ:

دوه ګروپونه په نظر کې ونیسئ چې هر یو یې په ځانګړي توګه پخپل ګروپ کې نظم او همږغي راوستې ده؛

۱- هغه ګروپ چې د چارو په سرته رسولو کې د ګروپ د مشر را یې او نظر ته پام لري.

۲- هغه ګروپ چې غړي یې په خپلو کې استازي ټاکي ترڅو په مشورې سره وکولای شي د کارونو په اړوند تصمیم ونیسي. دا دوې تګ لارې سره پرتله کړئ او دهغو ښېګڼې او عیبونه په ګوته کړئ.

ketabton.com - The Digital Library

د دولت ډولونه:

کولای شو دولتونه په دوه ډلو انتخابي او زور واکي وويشو، زورواکي دولت هغه دولت دی چې د يو يا څو کسانو په اراده ولاړوي. په هغه کې پاچا يا د حکومت رئيس خپل ځان د خلکو په ځان او مال واکمن بولي. په پخوا وختونو کې به ځينو مستبدو واکمنانو د خدايي دعوا هم کوله. پخواني حکومتونه اکثراً زورواکي حکومتونه وو واکمنو به خلکو ته له پاملرنې نه پرته په خپله خوښه حکومت کاوه .همدارنګه، يو ډول دولت موجود دی چې په هغه کې خلک يو کس له خپل منځ نه ټاکي او هغه ته اجازه ورکوي چې ټولنه اداره کړي. په دې ډول دولتونو کې قوانين د خلکو د نماينده ګانو له خوا وضع کېږي. دغه ډول دولت ته کولی شو انتخابي دولت ووايو. زياتره جمهوري دولتونه انتخابي دي. زياتره شاهي دولتونه استبدادي وي. ځينی هېوادونه چې شاهي نظام يې د اساسي قانون په بنسټ ولاړوي هغه ته مشروطه شاهي وايي په دې ډول حکومتونو کې د شاه د محدود واک ترڅنګه د پارلمان استازي او لوړپوړي مقامات د خلکو له خوا ټاکل کېږي چې دا ډول نظام هم وګړنيز ګڼل کېږي.

د اسلام په مقدس دين کې د حکومت کولو تګلاره په اسلامي بنسټونو ولاړه ده. اسلام کې مطلق حاکميت په لوی خدای ﷻ پورې اړه لري. او انسان په ځمکه باندې د لوی خدای ﷻ د خليفه په توګه شمېرل کېږي. ټول انسانان د لوی خدای ﷻ د قوانينو په وړاندې سره برابر دي. په دې ارزښمند دين کې ، حاکم د وړتيا، تقوا او د پوهې له مخې ټاکل کېږي ترڅو الهي قوانين پر الهي بنده ګانو تطبيق او عملي کړي.

ګران هېواد افغانستان يو اسلامي دولت دی او د هغه اساسي قانون د اسلام د مبين دين د حکمونو په رڼا کې جوړ شوی دی. چې دا مطلب د افغانستان د اسلامي جمهوريت په اساسي قانون کې په ښکاره ډول بيان شوی دی.[1]

---

(۱) دوه يمه ماده: د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت دين، د اسلام سپيڅلی دين دي.
دريمه ماده: په افغانستان کې هېڅ قانون نشي کولای چې د اسلام د سپيڅلی دين د معتقداتو او احکامومخالف وي.

ketabton.com - The Digital Library

دولت کومې دندې لري:

د دولت دندو د وخت په تېريدو سره اوله يو ځايه تر بل ځايه توپير موندلی دی. د اوسنيو دولتونو ځينې مهمې دندې په لاندې ډول دي؛

- په ټولنه کې د مختلفو موسسو تر منځه د همغږۍ د را وستلو لپاره د قوانينو او مقرراتو وضع کول.
- د قانون په وړاندې د ټولنې د ټولو خلکو د برابرئ په پام کې نيولو، د قوانينو اجرآ کول.
- د کورنيو او بهرنيو تېري کونکوځخه د وطنوالو د حقوقو ساتنه.
- له سرحدونو نه ځارنه او ساتنه او د بهرنيو دښمنانو له تېري ځخه مخنيوی.
- د وطنوالو لپاره د ښوونې، روغتيا او هوسايني د خدمتونو سرته رسول.

د درس تکرار:

- دولت د مؤسساتو، کورنيو، خلکو او ټولنې تر منځ د اړيکو د نظم او همغږغي لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري چې د قانون جوړول او پلی کول او د قانون ماتولو نه مخنيوی دی.

د هغه له مهمو دندو نه شمېرل کېږي.

- دولتونه مختلف ډولونه لري لکه ولس واکي او زوروا کی (استبدادي)

پوښتنې:

۱. ولې دولت ته اړتيا لرو؟

۲. د دولت اړيکې د ټولنې د نورو اجزآو سره وښياست.

۳. د دولت د ډولونو نه نوم واخلئ.

فعاليت:

د دولت ډولونه چې په لوست کې مو ولوستل، يو له بل سره پرتله کړئ او بيان يې کړئ.

۱. تاسې کوم ډول دولت غواړئ؟

۲. زمونږ دولت څه ډول دولت دئ؟ ولې؟ پايله يې په ټولګي کې خپلو دوستانو ته ووايي.

ketabton.com - The Digital Library

د افغانستان د اساسي قانون سره آشنا شو

خبرې پرې وکړئ:

د ښوونځي مدير يا سر ښوونکی تا سوته وايي چې کوم وخت بايد په ښوونځي کې اوسئ، څه ډول کالي بايد واغوندئ، بې له اجازې له ښوونځي نه ونه وځئ ..... دا امر او نهي چې مدير يې تاسې ته وايي څه نوم لري، څرنګه را پيداشوي دي او د ښوونځي د اداري سره څه مرسته کوي؟

هره ټولنه، د ټولنې د نظم د ساتنې او د بې نظمۍ د مخنيوي لپاره امراو نهې ته اړتيا لري چې د هغې ټولنې اوسيدونکي هغه مراعات کړي.

که چېرې ښه ځير شو، زمونږ د ټولنې ورځنۍ چارې د هغو قواعدو په بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې شته او ټول بايد هغه مراعات کړي. دولتونه هم داسې مقررات ټاکي او اعلاموي چې خلک د ټولنې د نظم د ساتنې لپاره هغه رعايت کړي. هغه مقررات چې د دولت له لوري ټاکل کېږي، قانون نومېږي.

اساسي قانون د نورو قوانينو مورګنډ کېږي او د هېواد هېڅ قانون نشي کولی د هغه پر خلاف وضع شي. په حقيقت کې اساسي قانون د هر هېواد هراړخيز قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند وروستئ موخه او اصلی کړنلاره بيانوي او د هېواد اداري تګلاره او کړنلاره معلوموي.

اساسي قانون:

په ۱۳۰۱ هجري لمريزکال کې زمونږ د هېواد لومړنی اساسي قانون تصويب شو او په دې توګه، افغانستان د اساسي قانون لرونکو هېوادو و په ډله کې شامل شو. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون د لويې جرګې له خوا په ۱۳۸۲ لمريزکال د کابل په ښار کې تصويب شو.

د افغانستان داساسي قانون مهمې ځانګړنې په لاندې ډول دي:

ketabton.com - The Digital Library

۱. اسلامي توب:
د هېواد داساسي قانون سره سم؛ هېڅ قانون نشي کولی چې د اسلام دسپېڅلي دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

۲. وګړنيز او پرګنيز توب:
د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون سره سم، په افغانستان کې ملي حاکميت په ملت پورې اړه لري چې په مستقيم ډول يې پخپله، يا يې د خپلو استازو له لارې عملي کوي.

۳. د بشري حقونو رعايت:
زمونږ په اساسي قانون کې د خلکو د کرامت او انساني حقوقو ساتنې او د خلکو د آزادیو او اساسي حقوقو تأمين ته پاملرنه شوي ده.

۴- د ټولنيز عدالت پلي کيدل او دهر ډول تبعيض له منځه وړل:
زمونږ د هېواد په اساسي قانون کې په ټولنيز عدالت ټينګار شوي دی. او تبعيض هر ډول چې وي (قومي، ژبنی، مذهبي، جنسي) منعه شوي دی.

د درس تکرار:

۱. يوازې د قانون په رڼا کې ټولنه کولی شي، نظم او همږغي لاس ته راوړي.
۲. په ټولنه کې د حاکمو مقرراتوهغه برخه چې د دولت له خوا د خلکو لپاره وضع کېږي، قانون نومېږي.
۳اساسي قانون د هر هېواد يو عام قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند موخه او کړنلاره بيانوي.
٤. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې د لويې جرګې له خوا تصويب شو.

پوښتنې:

۱. قانون تعريف کړئ.
۲. اساسي قانون تعريف کړئ.
۳. زمونږ د اساسي قانون ځانګړنې کومې دي؟ لږ تر لږه دوه مورده يې بيان کړئ.

فعاليت:

د قانون د شتون (موجوديت) ګټه مو په درس کې ولوسته، د مشرانو او ښوونکي په مرسته د قانون نورې ګټې پيداکړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

ketabton.com - The Digital Library

سياسي نظام او خپل دولت په نبه توګه وپيژنئ

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شويو درسونو کې مو زده کړل چې د دولت مهمه دنده د نظم راوستل د قانون جوړول اوپلي کول دي. آيا پوهېږئ قانون د دولت په کومه برخه کې وضع او په کومه برخه کې پلی کېږي؟

زمور دولت:

هر دولت د حکومت د ډول په پام کې نيولو سره د خپل رسمي نوم درلودونکی وي زمور د هېواد رسمي نوم (دافغانستان اسلامي جمهوريت) دی. دولتونه عموماً له درې برخو يا قواو څخه جوړېږي. زمور دولت هم درې خپلواکه قوې لري:

۱- تقنينيه قوه
۲- اجراييه قوه
۳- قضايه قوه

تقنينيه قوه:

زمور په هېواد کې د قانون جوړولو خپلواکه رکن ملي شورا ده. دهېواد ټول قوانين دهغې په وسيله تصويب کېږي. زمور ملي شورا يا د هېواد پارلمان له دوه مجلسونو نه جوړ شوي ده: ولسی جرګه او د مشرانو جرګه.

ketabton.com - The Digital Library

ولسي جرګه:

د ملي شورا دا مجلس د ټول افغانستان د خلکو له استازو نه جوړ شوی دی.دا مجلس په پنځو کلونو کې یو ځل د خلکو له خوا د آزادو، پټواومستقیمو ټول ټاکنو له لارې ټاکل کېږي. ټاکل شوي استازي د خپلو دندو د لاښه سرته رسولو لپاره پخپلوکې (د اداري هیئت) تر نامه لاندې یو هیئت ټاکي. د ولسي جرګې اداري هیئت د مجلس د اداره کولو دنده پر غاړه لري. د ولسي جرګې اصلي دنده د قوانینو وضع کول دي. استازي د کارد ښه پر مختګ لپاره تخصصي ګروپونه جوړوي چې دې ګروپونوته کمیسون وایي. هر استازي د یوه کمیسون غړیتوب لري. هر وړاندیز چې کېږي په مجلس کې د قانون بڼه غوره کړي لومړي په کمیسون کې د بحث اوڅېړنې لاندې نیول کېږي او وروسته له اصلاح کیدو وروستني بحث ته وړاندې کېږي.

مشرانو جرګه:

د مشرانو جرګې ځینې غړي د ټاکنې او ځینې غړي یې په انتصابی ډول دې مجلس ته لار مومي. دوه ثلثه استازي د ولایتي شوراګانو او د ولسوالۍ له شورانه دې مجلس ته لار مومي. یو ثلث نوریې د تجربه لرونکو او پوهوشخصیتونو له منځه د جمهور رئیس له لوري ټاکل کېږي. د مشرانو جرګه هم د تخصصي کمیسیونو لرونکې ده. قوانین د معمول سره سم اول په ولسي جرګه کې او بیا په مشرانو جرګه کې تصویبېږي، چې د جمهور رئیس د لاسلیک څخه وروسته د اجرا وړ ګرځي. د قوانینو له تصویب نه سر ښېره چې د ملي شورا له مهمو دندو نه شمېرل کېږي، د دولت د پر مختیایې کړنلارو تصویب، د دولتي بودجې تصویب، د نویو اداري واحدونو ایجادول او د بین المللي ټرونونو او لوزنامو تصدیقول او له هغو څخه د افغانستان ایستل هم د ملي شورا پر غاړه دي.

د اجرایې قوه

آیا په دې پوهیدئ چې ستاسې ښوونځی د هېواد د اجرائیه قوې یو جز شمېرل کېږي؟

آیا کولی شئ د اجرائیه قوې نورې برخې چې ستاسې په چاپیریال کې فعالې دي،نومونه یې واخلئ؟

ټولې وزارتخانې او دهغو مختلف ریاستونه د هېواد په ټولو سیمو کې د اجرایه قوې جز ګڼل کېږي. د هر وزارت په سرکې یو وزیر دی چې د اجرایې قوې د رئیس یا جمهور رئیس او د ولسي جرګې په تائید ټاکل کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د اجرايې قوې دندې عبارت دي له:

۱. د اساسي قانون او عادي قوانينو اجرآ او د محکمو فيصلي.
۲. د دولت د مالي بودجې تنظيمول او ملي شورا ته د هغې وړاندې کول .
۳. د پرمختيايې کړنلارو طرح او تطبيق.
٤. د مالي کال په ختم کې ملي شورا ته د سرته رسيدلو چارو او د نوې کال د مالي کړنلارې گزارش ورکول.

د اجرايه قوې په سر کې جمهور رئيس ځای لري، جمهور رئيس د دولت د رئيس په توگه په دري واړو قواو باندې واکونه لري، جمهور رئيس په هرو پنځو کلونو کې يو وار دآزادو، عمومي، پټو او مستقيمو ټاکنو له لارې د خلکو له خوا ټاکل کېږي. جمهور رئيس ډېرې اومهمې دندې پر غاړه لري چې دلته يې څو دندو ته اشاره کېږي:

- د اساسي قانون له صحيح اجرا نه څارنه.
- د وسله والو قواو لوړه سر مشري.
- د ولسي جرگې په تائيدد وزيرانو، د سترې محکمې د رئيس، لوی څارنوال او د سرې مياشتې د رئيس ټاکنه.
- د مشرانو د جرگې له غړوڅخه ديو ثلث ټاکنه.

خبرې پرې وکړئ:

تر دې ځايه مو زده کړل چې اساسي قانون په تقنينيه قوه کې وضع او د اجرايې قوې له لارې پلی کېږي. ستاسې په نظر که څوک له قوانينو څخه سرغړونه وکړي، د دولت کومه برخه بايد د هغه څېړنه وکړي؟

قضائيه قوه:

د درس په تېر شويو برخو کې مو زده کړل چې تقنينيه قوه قوانين وضع کوي او د هغه تطبيق کول د اجرائيه قوې پر غاړه دي. څرنگه چې په تيرو درسونو کې مو ولوستل د دولت له دندوڅخه يوه هم د خلکو د حقوقو د ضايع کيدونه مخنيوي، او همدارنگه د قانون ماتولونه مخنيوي دی.دا دنده د قضائيه قوې پر غاړه ده. قضايه قوه، د قضا په هکله د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت يو خپلو اکه رکن دی.زمونږ د قضائيه قوې په ترکيب کې ستره محکمه، ابتدائيه محکمې اود استيناف محکمې شاملې دي. ستره محکمه د قضائيه قوې په سر کې ځای لری او نهه غړي لري چې د جمهور رئيس او ولسي جرگې په تائيد ټاکل کېږي.لنډه، دا چې د قضائيه قوې دنده د هغو اختلافاتو له منځه وړل دي چې د هېوادوالو تر منځ او يا د هېوادوالو او دولت تر منځ

ketabton.com - The Digital Library

پېښ شي. يعني هر هېوادوال كله چې پدې پوه شي چې د ده حق د كوم بل فرد او يا دولت له خوا ضايع كېږي، هغه كولى شي محكمې ته شكايت وكړي.

لويه جرګه:

لويه جرګه هغه مجلس دى چې يوازې په افغانستان كې جوړېږي او د ملت د اداري تر ټولو ستر مظهر ګڼل كېږي. لويه جرګه دايمي مجلس ندي او په ځانګړو شرايطو كې په موقت ډول جوړېږي. د لويې جرګې غړي عبارت دي له:

د ملي شورا غړي او د ولسوالیو او ولایاتو د شوراګانو رئیسان، د قوم، علما او مخور مشران.

لويه جرګه په لاندې حالاتو كې دايرېږي.

۱- د هېواد د خپلواكۍ، ملي حاكميت، ځمكني بشپړتيا د اړوندو چارو په باب تصميم نيول.

۲- د اساسي قانون تعديلول.

۳- د جمهور رئيس محاكمه كول.

لويه جرګه د جمهور رئيس له خوا دايرېږي، كه چېرې دا جرګه د جمهور رئيس د محاكمې لپاره دايره شوې وي، نو جرګه د ولسي جرګې له خوا دايرېږي.

د درس تكرار(۱)

- زمور د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دى.
- ملي شورا د هېواد تقنينيه ركن ګڼل كېږي.
- اجرائيه قوه هغه قوانين چې د تقنينيه قوې له خوا وضع كېږي د حكومت په واسطه، چې د وزيرانو نه تشكيل شويدى، اجراكوي.
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پو ښتنې:

۱. د ملي شورا دندې وليكئ.

۲. د اجرائيه قوې دندې وليكئ.

۳. د جمهور رئيس دندې په لنډه توګه وليكئ.

٤. قضاييه قوه له څو برخو جوړه شويده؟

٥ لويه جرګه د چا له خوا دايرېږي؟

فعاليت:

يوه له درې ګونو قوو څخه وټاكئ او د مشرانو او خپل ښوونكي په مرسته د هغه د دندو په باب لس كرښې وليكئ.

(۱) ګرانو زده كوونكو، له دې وروسته د خپل ښوونكي په مرسته د لوست مهم ټكي وليكئ.

ketabton.com - The Digital Library

د څېرکي لنډيز

• دولت د موسساتو، کورنيو او د ټولنې د غړو تر منځ د اړيکو، نظم او همغږۍ د راوستلو لپاره جوړېږي.
• دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري. چې د قانون وضع او پلـي کول او د قانـون له ماتـولونه مخنيوي د هغه له مهمو دندونه دي.
• دولتونه کولای شو په دوه ډولو يعنې په ولسواکي او زور واکي دولتونو ووېشو.
• قانون په ټولنه کې د نظم او همغږي په راوستلو کې بنسټيز رول لـري.
• دټولو اصولو مجموعې ته چې د دولت او خلکو دندې د يو دبل سره بيانوي، او د دولت او دولتي ارګانونو د کړنو ډول بيانوي، اساسي قانـون ويل کېږي.
• د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې تصويب شو.
• زمور د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
دولت د درې اصلي رکنونو درلودونکی دی اجرائيه قوه، مقننه قوه او قضائيه قوه.
• لويه جرګه زمور د هېواد د ارادی ستر مظهر ګڼل کېږي

ketabton.com - The Digital Library

دويم څپرکی

ولسواکي (دموکراسي)

په دې څپرکي کې له لاندې لوستونو سره آشنا کېږئ.

- ولسواکي څه شی ده؟
- خلک څرنګه کولی شي د دولت په اداره کې ګډون وکړي.
- ولسواکي په افغانستان کې

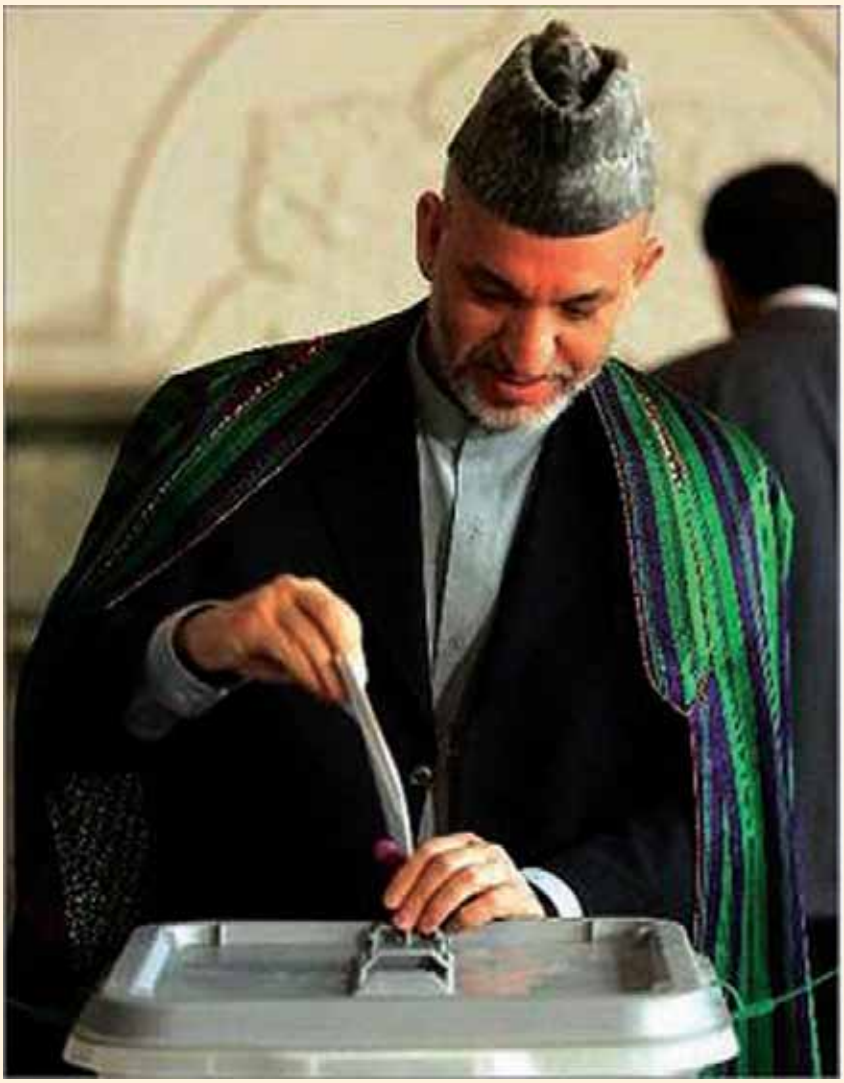

ketabton.com - The Digital Library

د څپرکی موخې

له زده کوونکونه هیله کیږي چې د څپرکي په پای کې وکولای شي:

- ولسواکي تعریف کړي.
- د مستقیمې ولسواکي او استازي ولسواکي په باب معلومات ورکړي.
- د ولسواکي مهم اصول بیان کړي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون په ارزښت او ډول پوه شي.
- په دولت کې برخې اخیستلو او ګډون ته وهڅیږي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون ډولونه وپیژني.
- په افغانستان کې د ولسواکي په تاریخچه(شالید) پوه شي.
- د هېواد په اساسي قانون کې دولسواکي په ارزښت خبرشي.
- په هېواد کې د ولسواکي له باندنیو اغیزو نه خبر شي.

ketabton.com - The Digital Library

خلورم لوست

ولسواکي څه شی ده؟

خبرې پرې وکړئ:

فرض کړئ چې تاسې د خپلو هم ټولګیو له منځه یو کس د خپل ټولګي د استازي په توګه اداري ته معرفي کړئ له لاندې تګ لارونه کومه یوه غوره بولی؛

۱- ښوونکي مو هغه معرفي کړي؟

۲- تاسې یې پخپله وټاکئ؟

د ستاسې په نظر، په ستروګروپونو کې لکه: کسب ګر، سیاسي ګروپونه، حزبونه او د ملت په ګروپ کې تصمیمونه څه ډول نیول کېږي؟

په تېرو درسونو کې مو ولوستل چې ټولنې د اداره کولو لپاره دولتونوته اړتیا لري، او دولت دی چې په ټولنه کې اصلي تصمیم نیونکی دی. ځینې دولتونه خلک په تصمیم نیولو کې نه شریکوي، دا ډول دولتونه عموماً په یو یا څو افرادوپورې تړلي دي خو ځینې دولتونه شته چې د تصمیم نیولو اصلي واک یې د خلکو په لاس کې دی او دولت یوازې د خلکو د تصمیم نیولو باصلاحیته استازی ګڼل کېږي.

کیدای شي تاسې د ولسواکي اصطلاح اوریدلې وي. آیا تاسې د دې اصطلاح د معنا په باب فکر کړي دی؟

ketabton.com - The Digital Library

دموکراسي يوه يوناني اصطلاح ده چې نن ورځ په ټولو ژبو کې تر ې استفاده کېږي. دا کلمه د خلکو د حکومت په معنا ده، چې په دري ژبه مردم سالاري او په پښتو ژبه کې ولسواکي ورته وايي.

ولسواکي په دې معناده چې حکومت په هره ټولنه کې د هماغې ټولنې حق دی چې بايد د هېواد د مسئلو په هکله تصميم ونيسي.

د زورواکۍ خواته د دولتونو د مخې کولو په پايله کې په پېړيو پېړيو ولسواکي د خلکو له فکر او خيال نه هېره شوه. په ورستيو پېړيو کې، نړۍ د هغو پرمختياوو چې د بشر د حقوقو په برخه کې يې درلودل، د دې لامل وګرځيدل چې د دولتونو او خلکو پام د ولسواکي اصولو ته واړوي. ولسواکي ته دخلکو مخه کولو د شلمې پېړۍ په سر کې په بيړه پر مختګ وکړ. او د دې لامل وګرځيدل چې زياتره دولتونه ولسواکي ومني او په خپل دولت کې يې په کار واچوي.

نن ورځ ټولو دولتونو ولسواکي د يوه مناسبې تګلارې په توګه د خپل حکومت په اداره کې منلې ده. په نړۍ کې دېر لږ دولتونه پيدا کېږي چې خپل ځان ولسواک نه بولي.

ketabton.com - The Digital Library

په ولسواکي کې واک په خلکو پورې اړه لري. خلک کله په نیغه خپل واک په کار اچوي چې دې ډول حکومت ته مستقیمه ولسواکي وایي. ستاسې په نظر نن ورځ دا ډول ولسواکي په نړۍ کې شته؟ په اوسنیو ټولنو کې د خلکو د جمعیت د زیاتوالی له کبله د ټولو خلکو را غونډول په یوه ځای کې عملاً امکان نه لري. همدارنګه د هېوادونو مسئلې ډېرې پیچلي شوي دي چې ټول خلک د هغه په باب د بحث او هغو ته د رسېدو وخت نه لري. له دې کبله،د یو بل ډول ولسواکي څخه کار اخیستل کېږي چې د استازي ولسواکۍ یا د غیر مستقیمې ولسواکۍ په نامه یادېږي.

په استازي ولسواکي کې، خلک د دولت ځینې چارواکي لکه، د پارلمان استازي ټاکي، او هغو ته واک ورکوي چې د هېواد د اداري لپاره تصمیم ونیسي او قانون جوړ کړي او د دولت ځینې نور چارواکي اوکارکوونکي وټاکي. په ځینو هېوادونو کې جمهور رئیس د پارلمان د استازو له خوا ټاکل کېږي. د خلکو ټاکل شوي استازي او جمهور رئیس د خلکو په وړاندې مسئوولیت لري.

پرتله یې کړئ:

د مستقیمې ولسواکۍ او استازي ولسواکۍ په باب سره خبرې وکړئ او لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

- کوم ګډ اصول پدې دواړو ولسواکیو کې وجود لري؟

ولسواکي داسې اصول لري چې نن ورځ د بشري ارزښتونو تر نامه لاندې د ډېرو ټولنو د منلو وړ ګرځیدلي دي او هر کله چې دا اصول د دولت په تشکیل کې رعایت شي هغه ته ولسواک دولت وایي. د ولسواکۍ ډېر مهم اصول عبارت دي له :

۱. د خلکو واکمني.
۲. د بشر د بنسټیزو حقوقو ضمانت.
۳. خپلواکه ټاکنې.
٤. د قانون په وړاندې برابري.
٥. د بیان آزادي.
٦. د ډېرکیو حکومت د لږکیو د حقوقو په ساتنې سره.
۷. د دولتي چارواکو ځواب ورکول د خلکو په وړاندې.

ketabton.com - The Digital Library

نن ورځ هم ولسواکي په ټولو هېوادونو کې یو شان نده، او هر هېواد د خپلو اجتماعي، اقتصادي او فرهنګي شرایطو سره سم د دولت په اداره او تشکیل کې ترې ګټه اخلي. د درس مطلب ته په پاملرنې سره، آیا زموږ دولت، ولسواک دولت ګڼل کېږي؟ خپل دلیلونه ووائي.

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱. دموکراسي ته په پښتو او دري ژبو کې څه وایې؟

۲. مستقیمه او غیر مستقیمه ولسواکي څه توپیر لري؟

۳. آیا نن ورځ کولای شو د مستقیمې ولسواکۍ له لارې نه د یو هېواد په اداره کې استفاده وکړو؟ توضیح ورکړئ.

٤. د ولسواکي له مهمو اصولونه د څلورو اصولو نومونه واخلئ.

فعالیت:

په وروستیو کلونو کې د ځوانانو د پارلمان طرح په ازمایشي توګه اجرا شوېده. پدې باب تحقیق (څېړنه) وکړئ چې دا پارلمان په کومه موخه جوړشوی دی. او د غړیتوب شرایط یې کوم دي.

ketabton.com - The Digital Library

خلک څنګه کولئ شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟

خبرې پرې وکړئ:

څرنګه چې په تېر شوي درس کې مو ولوستل چې د خلکو رایه د ولسواکي له مهمو اصلونو څخه شمېرل کېږي. ستاسې په نظر خلک څرنګه کولی شي خپله واکمني عملي کړي او په سیاسي تصمیم نیولو کې ګډون وکړي؟

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې خلک په ولسواکو دولتونو کې کولای شي په مستقیمه او یا داستازو له لارې د دولت په اداره کې ګډون وکړي. نو ویلی شو چې: ولسواک دولت د هېواد په سیاسي تصمیم نیولو کې، د خلکو د ګډون په بنسټ ولاړ دی. هر څومره چې د خلکو د ګډون کچه لوړه وي په هماغه اندازه د ولسواکۍ ورانګې په هغه دولت کې ډېرې وي. په سیاسي چاروکې د خلکو د ګډون لپاره مختلفې لارې شته، چې د رای ورکولو او په مظاهرو کې د ګډون نه نیولې د دولتي لوړو پوستونو تر ولکې پورې شامل دي. خو خلک په سیاسي چاروکې یوشان ګډون نه کوي. یو شمېر خلک یوازې په ټاکنو کې ګډون کوي او له نوماندو څخه یوه کس ته خپله رایه ورکوي. او یو شمېر د سیاسي حزب غړي شي او د خپل حزب د موخو د پر مخ بیولو لپاره فعالیت کوي. ځینې نور بیا له دې نه په لوړه کچه د خپل ځان په نوماندولوسره کوښښ کوي،

ketabton.com - The Digital Library

دولتي پوستونه لاس ته راوړي، چې د دولتي کړنلارواو تصميم نيولو او دهغو سرته رسولو ته لاره ومومي. يو شمېر نور چې د ګډون په لوړه کچه کې دي هغه کسان دي چې په ټاکنو کې بريالي شويدي .اوپه عمل کې يې دولتي پوستونه لاس ته راوړي دي. د ښه وضاحت لپاره لاندينې شکل ته پاملرنه وکړي

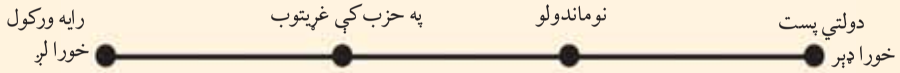

د دې لپاره چې سياسي ګډون (مشارکت) ګټوروي، ټاکنې بايد خپلواکه، عمومی، پټې او په نيغ (مستقيم) ډول وشي ترڅو خلک وکولۍ شي چې په خپله اراده او خوښه هغه څوک چې غواړي پې وټاکي او نور څوک خپله اراده پر هغوی ونه تپي، دسياسي ګډون يو بل ډول د لوړ پوړو د اعمالو د کنترول او څارنې په بڼه سرته رسېږي. څارنه هم له ښلو ښلو لارو سرته رسيږي د دولت په کړنو د څارنې له ډولونو نه يې ځينې په دې ډول دي:

۱-نيوکې؛ ډله ايزه مظاهرې او اعتراضونه؛

۲- د خلکو د استازو شتون د دولت په مختلفو برخو کې هم د خلکو له خوا د دولت د کنترول يو ډول شمېرل کېږي؛

۳- رسنۍ هم د لوړ پوړو د کړنو په نيوکو کې خورا ستره دنده لري.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. دخلکو ګډون په دولت کې د ولسواکي سره څه تړاو لري؟

۲. د خلکو د ګډون لپاره کومې لارې وجود لري؟

۳. د خلکو د ګډون کچه په سياست کې بيان کړی.

٤. خلک له کومو لارو کولی شي د لوړ پوړو کړنې وڅاري؟

فعاليت:

دوه کسان چې تاسې يې پيژنئ، په نظر کې ونيسي چې يو يې سياسي ګډون ډېر لري او بل يې لږ. د يو شکل پر مخ د دواړو موقعيتونه په ښه کړئ او د دې موقعيتونو په باب خپل دلايل بيان کړئ.

ketabton.com - The Digital Library

ولسواکي په افغانستان کې

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شويو درسونو کې مود ولسواکي اصول او په ولسواک دولتونو کې د خلکو ونډې ولوستلې. د تېر شوي درس د مطالبو په نظر کې نیولو سره، لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایئ. ستاسې په نظرولې د افغانستان دولت ته ولسواک دولت ویلي شو؟په دې هکله خپل معلومات څرګند کړئ.

نن ورځ ولسواکۍ په نړۍ کې د حکومت کولو په اړه د بشر د یوې تجربې په توګه پیژندل کېږي. ولسواک حکومتونه د بشر په تاریخ کې زیات عمر نه لري. او د دې ډول حکومتونو مخینه په افغانستان کې ډېره لږه ده. زمونږ په هېواد کې د خپلواکۍ او د ولسواکۍ د لاس ته راوړلو لپاره، مبارزینو او خپلواکي غوښتونکو په کلونو کلونو مبارزه وکړه او په دې لاره کې يې ډېرډرانده زیانونه وزغمل چې په پایله کې يې د خپلواکۍ غوښتونکو د هڅو او ټولنیزو فشارونو له امله د ولسواکۍ ځینې ارزښتونه په اساسي قانون کې درج شول او پارلمان چې د

ketabton.com - The Digital Library

ولسواکي بنسټ دی، جوړشو.

کله چې دا هیله پیدا شوه چې هېواد د ولسواک کېدو په خوا روان دی،جګړې پیل شوې چې د نورو شیانو په شان یې په هېواد کې د ولسواکۍ جړې او بنسټ هم له منځه یوړه او په هېواد کې یې د ولسواکۍ دوام له ستونزو سره مخ کړ.د بن د کنفرانس نه وروسته په هېواد کې د اوسني حکومت جوړېدو ته لاره هواره شوه. په نو ي دولت کې کیدای شي چې ولسواکي له دوو اړخونو وکتل شي:

دموکراسي په اساسي قانون کې:

د هېواد نوی اساسي قانون چې په ۱۳۸۲ کال کې تصویب شو د اسلامي او ولسواکۍ د ارزښتونو پر بنسټ ولاړ دی. ځرنګه چې ولسواکي په اساسي قانون کې شتون لري، خو په ځینو موادوکې په ښکاره ډول پرې رڼا اچول شویده. داساسي قانون هغه مادې چې د ولسواکي ښکارندوي دي په لاندې ډول دي.

۱. جمهور رئیس د خلکو او ولسي جرګې په وړاندې مسئوول دی.(۱)

۲.ټاکل او ټاکل کیدل د هر افغان تبعه حق دی.(۲)

۳.د ټولنواو ګوندونو جوړول د هېواد اتباعوته مجاز دي.(۳)

٤.د مظاهرو کول د خلکو له خوا مجاز ګڼل شویدي.(٤)

آزادي، د وطنوالو تر منځ د تبعیض نشتوالی، د قانون په وړاندې برابري او دبیان آزادي د ولسواکي د اصولو له جملې څخه دي چې د اساسي قانون په موادو کې یې په ښکاره ډول تضمین شوي دي.

غور پرې وکړئ:

د ولسواکۍ د ارزښتونو او اصولو سره ستاسې د آشنایې په پام کې نیولو سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱ولې د افغانستان اساسي قانون ته ولسواک قانون ویلي شو؟ مثالونه یې راوړئ؟

۲.د ولسواکۍ هغه ارزښتونه چې په اساسي قانون کې راغلي دي، ترکومې کچې پلي شوي دي؟

۱- د اساسي قانون نه شپېتمه ماده.

۲- د اساسي قانون څلوردیرشمه ماده.

۳- د اساسي قانون پنځه دېرشمه ماده.

٤- د اساسي قانون شپږدېرشمه ماده.

ketabton.com - The Digital Library

د ولسواکۍ عملي آغېزې:

د جمهوري رياست ټاکنې:

د جمهوري رياست ټاکنې او د ولسي جرګې د استازو ټاکنې د خلکو د واک د پلي کيدو په درشل کې سرته ورسيدې. د جمهوري رياست په ټاکنو کې د هېواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره زمور خلکو وکولی شول چې په خپلو آزادو رايو سره د هېواد اجرائيوي لوړ مقام وټاکي. پدې ټاکنو کې د هېواد له ټولو قومونو څخه خلکو وکولی شول چې د لوړ مقام د لاس ته راوړلو لپاره خپل ځان ونوموي او يو د بل سره په سيالۍ لاس پورې کړي. دا ټاکنې په خپلواکه، عمومي، مستقيم او پټ ډول سرته ورسيدې. د ولسي جرګې پارلماني ټاکنې او ولايتي شوراګانو ټاکنې هم د جمهوري رياست له ټاکنونه لږه موده وروسته سرته ورسيدې. په دې ټاکنو کې هم نوماندو اوهم د راى ورکولو لپاره کوم محدوديت موجودنه وو. په همدې دليل زمور پارلمان د ټولو قومونو له استازو څخه چې مختلف سياسي فکرونه يې درلودل، وکولی شول په کافي اندازه رايې لاس ته راوړي، جوړ شوی دی. د ولايتي شوراګانو انتخابات هم په همدې ډول سرته ورسيدل.

مدني آزادي:

د ولسواکي له اصولو څخه يوه هم مدني آزادي ده. د مذهب آزادي، د ګوندونو جوړولو آزادي، د مظاهرو او سوله ييزو اعتراضاتو آزادي، د ډله ييزو رسنيو له لارې د بيان آزادي، په کوم ډول چې په اساسي قانون کې تضمين شوي دي په عمل کې هم خلک له هغو نه برخمن دي.

ولسواکي زمور په هېواد کې نوي او ځوانه ده. له دې کبله، د دولت او ملت دا دنده ده چې له دې نيالګي څخه ساتنه وکړي تر څو دښمنان ونشي کولی هغې ته زيان ورسوي. د نا امني پراخيدل په هېواد کې ولسواکي او ولسواکو ارزښتونو ته يو ستر خطر او ګواښ دی. له دې امله، مور ټول بايد هڅه وکړو چې نظم او امنيت په هېواد کې وساتواو هغه ته پراختيا ورکړو.

ketabton.com - The Digital Library

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. ملي واکمني (ملي حاکمیت) په اساسي قانون کې څه ډول طرح شوی دی او د ولسواکۍ سره څه اړیکي لري؟

۲. زمونږ په اساسي قانون کې د ولسواکۍ کوم اصول څرګند شوي دي؟

۳. ستاسې په نظر، آیا د جمهوري ریاست او ولسي جرګې ټاکنې په افغانستان کې په ولسواکه توګه سرته ورسیدې؟ دلیل یې راوړئ.

فعالیت:

څو کاله وروسته تاسې هم کولئ شئ چې په ټاکنو کې ګډون وکړئ د خپلو نظر وړ نوماندوته به رایه واچوئ. هغه څوک چې تاسې یې د پارلمان د استازي او یا جمهور رئیس په توګه ټاکئ باید کومې ځانګړنې ولري؟ ستاسې د نظر وړ د ځانګړنو درلودل به څه ګټه ولري؟ په ټولګي کې یې خپلو دوستانو ته بیان کړئ.

ketabton.com - The Digital Library

د څېرکي لنډيز

ولسواکي د خلکو د حکومت معنا لري چې په دري ژبه کې (مردم سالاری) او په پښتو ژبه کې د ولسواکي په نوم يادېږي.

ولسواکي په دې معنا ده چې، حکومت د خلکو حق دی او همدا خلک دي چې بايد د هېواد د مسائلو په باب تصميم ونيسي.

واک (حاکميت) په دوه ډولونو عملي کېږي.

۱- په مستقيمه توګه، چې خلک پر يو ځای را ټول شي، او د خپل هېواد د اداري لپاره تصميم ونيسي؛

۲- د استازوله لارې چې د خپلو استازو د ټاکنې له لارې خپل واک عملي کوي. په او سنيو ټولنو کې ولسواکي د استازو له لارې دود ده؛ ځکه د خلکو د ټولنې د زيات شمېر له کبله د خلکو را ټولول په يو ځای کې په عملي توګه امکان نه لري.

او د استازوپه ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې مهم کارونه لکه: جمهور رئيس او د پارلمان استاذي ټاکي او هغوته دا واک ورکوي ترڅو د خلکو له خوا تصميم ونيسي.

هر څومره چې دخلکو ګډون په سياسي تصميم نيولو کې زيات وي، دولت لا زيات ولسواک بريښي.

د خلکو ګډون په حکومت کې کيدئ شي په ټاکنو کې ګډون خپل د نظر وړ نوماند ته د راى ورکولو نه نيولي، د لوړو دولتي پوستونو تر نيولو، په معنا وي.

د رسنيو له خوا د دولت د لوړ پوړو په کارونو نظارت، کيداى شي د خلکو د ګډون يوه برخه وبلل شي.

ولسواکي د افغانستان په اساسي قانون کې اوچت ځای لري. همدارنګه، ددې قانون په زياتو مادو کې صراحت لري.

د جمهوري رياست او پارلمان ټاکنې او همدارنګه د خصوصي آزادو رسنيو موجوديت په افغانستان کې د ولسواکي څرګندوي دي.

د ولسواک حکومت مخينه په نړۍ او همدارنګه په افغانستان کې ډېره زياته نده.

ketabton.com - The Digital Library

دريم څپرکی

ملګري ملتونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- ملګري ملتونه.
- فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه.
- د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه.

ketabton.com - The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولئ شي:

- د ملګروملتونو د جوړیدو دلیلونه وویلي شي.
- د ملګروملتونو اصلی ارکان او دهغو د هر یوه دنده بیان کړي.
- د فرعي ارکانو او په ملګروملتونو پورې د ټرلو سازمانونو تر منځ توپیرونه وپیژني.
- د یونسکو، یونیسف او د کډوالو په چاروکې د ملګروملتونو د کمیشنرئ په باره کې معلومات ورکړی شي.
- خپلو موخو ته د رسیدو په لاره کې د ملګروملتونو بریالیتوبونه او ماتې تر یوې اندازې پورې و پیژني.
- په افغانستان کې د ملګروملتونو له فعالیتونو سره آشنا شي.

ketabton.com - The Digital Library

ملګري ملتونه

خبرې پرې وکړئ:

په ډېرو پخوا زمانو کې خلکو داسې فکر کاوه چې د جګړې څخه خلاصون نشته. همدغه وجه ده چې د بشریت تاریخ له هغو خونړیو جګړو څخه ډک دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړي دي. ستاسې له نظره:

•آیا نن ورځ کولای شو چې د جګړو د پېښیدو څخه په نړۍ واله کچه مخنیوی وکړو؟ څرنګه؟

د شلمې پېړۍ په لومړیو وختونو کې دهغې زمانې د اروپایي ځواکونو تر منځ جګړه ونښته چې څلور کاله یې دوام وکړ او په میلیونونو خلک پکې ووژل شول. د شلو کالو شاوخوا وروسته، بله جګړه بیا د اروپا څخه پیل شوه چې کلونه، کلونه یې دوام وکړ. په دې جګړه کې هم په میلیونونو خلک ووژل شول. د شلو کالو په شاوخوا کې د دوونړیوالو جګړو پېښدل، د دې لامل شول چې سوله غوښتونکي کسان د جګړې د مخنیوي په هکله د حل د لارې په فکر کې شي. د لومړۍ نړیوالې جګړې په پای کې د ملتونو د ټولنې (جامعه ملل) په نامه یو سازمان د جګړو د مخنیوي په خاطر جوړ شو. خو دغه سازمان هم ونه کړای شول چې د جګړو د مخنیوي په لاره کې کوم بریالیتوب تر لاسه کړي. له یوې خوا هغه لویې دردونکي

ketabton.com - The Digital Library

پېښې او نه جبرانيدونکي زيانونه چې د دويمې نړيوالې جګړې څخه پاتې شوي وو او له بله پلوه د زياتو ورانونکو نظامي وسلو جوړول لکه اتمي وسلې، د دې لامل شول چې خلک او دهغه وخت دولتونه د سولې ساتنې اړتيا، له پخوا څخه زياته احساس کړي. په پاي کې د زياتو هڅو وروسته په١٣٢٤ لمريز کال کې د (٥١) غړو له خوا د ملګروملتونو د منشور په امضا کولو سره، ملګري ملتونه په رسمي توګه پرانيستل شو. نور هېواد ونه کرار،کرار د ملګروملتونو غړي شول. اوسمهال ١٩١ هېوادونه په ملګروملتونو کې غړيتوب لري. زمور هېواد افغانستان په ١٣٢٥ لمريز کال کې د ملګروملتونو غړيتوب تر لاسه کړ. د ملګروملتونو مانۍ د امريکا د متحدو ايالتونو د نيويارک په ښار کې ده. په ملګروملتونو کې شپږ ژبې رسميت لري چې له : انګليسي، فرانسوي، اسپانوي، چينايي، روسي او عربي څخه عبارت دي.

خبرې پرې وکړئ:

تاسې زده کړل چې ملګري ملتونه د سولې او امنيت د ساتلو په خاطر، جوړشويدي. ستاسې له نظره، ملګري ملتونه کوم کارونه بايد سرته ورسوي ترڅو وکړاى شي چې سوله او امنيت په نړيواله کچه وساتي؟

د ملګروملتونو(ارکان)

ملګروملتونو خپلو موخوته د رسيدو لپاره پخپل منځ کې د کار وېش ته اړتيا درلوده. هغه عمده ستنې (ارکان) چې د ملګروملتونو منشور د دې سازمان لپاره طرحه کړي دي عبارت دي له:

عمومي ټولنه (**مجمع عمومي**) عمومي ټولنه د ملګروملتونو د ټولو غړو مجموعې ته ويل کېږي، چې هر غړي يې په عمومي غونډو کې د يوې رايې حق لري. د نورو غړو منل، د پخوانيو غړو ځنډول (تعليق) او يا ليرې کول او د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکنه، د عمومي ټولنې دندې دي.

ketabton.com - The Digital Library

د امنیت شورا:

د امنیت شورا له پنځلسو غړو څخه جوړه شوي ده چې پنځه غړي يې دايمي او لس نور غړي يې غير دايمي دي. دايمي غړي، د امريکا، روسيې انګلستان، فرانسې او چين له هېوادونو څخه عبارت دي.غير دايمي غړي په هر دوو کالو کې يوځل د عمومي ټولنې له خوا ټاکل کېږي.د امنيت د شورا ټول تصميمونه بايد د دې شورا د ټولو دايمي غړو په موافقې سره ونيول شي. د يوه دايمي غړي مخالفت د يوه تصميم داجرا کولو لپاره مانع او خنډ ګرځي. دغه مخالفت ته چې ديوه تصميم د اجرا مانع ګرځي په اصطلاح کې د هغه تصميم ويتوکول وايي. د امنيت د شورا دنده د سولې ساتل دي چې په لاندې دوو طريقو سرته رسېږي.

۱- په سوله ايز ډول د اختلافونو حل وفصل کول.

۲- سولې ته دګواښ او يا تېري په وخت کې عملي اقدام کول.

اقتصادي، اجتماعي شورا: دا شورا د غړو هېوادونو د اقتصادي او ټولنيزې ودې لپاره زيارباسي.

د عدالت نړيواله محکمه: که چېرې د هېوادونو تر منځ اختلافات موجودوي نو کولای شي چې دغې محکمې ته چې مرکز يې د هالند د هېواد د (لاهه) په ښار کې دی، شکايت وکړي او دغور غوښتنه وکړي.

ketabton.com - The Digital Library

دارالانشاء: دارالانشاء له یو تن سرمنشي او یو شمېر کارمندانو څخه جوړه شوي ده. د ملګروملتونو سرمنشي د سازمان د ټولو چارونظم او ترتیب برابروي او همغږي کوي یې او دعمومي ټولنې او امنیت شورا مصوبې نېغ په نېغه اجرا کوي او یا دهغود اجرا نظارت کوي. همدارنګه سرمنشي کولاي شي چې دامنیت د شورا پام هرې هغې موضوع ته چې نړیواله سوله او امنیت د خطرسره مخامخ کوي، را واړوي.

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونود جوړیدو موخې ولیکئ.
۲. د عمومي ټولنې دنده څه شی ده؟
۳. د امنیت شورا کومې دندې لري؟ ویې وایئ.
٤. د ملګروملتونو داصلی ستنو(ارکان) نومونه واخلئ او د ملګروملتونو د سرمنشي دندې ولیکئ.

فعالیت:

شعر په ځیر سره ولولئ او لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړئ؟

بنـی آدم اعضـــای یـکدیگرنـد * که در آفرینش زیک گوهراند.
چـوعضـوي به درد آوردروزگـار * دیگر عضـــوها را نماند قـرار.

د سعدي د دغه شعر او د ملګروملتونو د دندو تر منځ څه اړیکه موجوده ده؟ ویې وایئ.

ketabton.com - The Digital Library

فرعي ارکان او د ملګروملتونو اړوند سازمانونه

خبرې پرې وکړئ:

انځورونوته په ځير سره وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱. دغه آرمانونه په کومو موسسو پورې اړه لري؟

۲. آيا د دغو مؤسسو خدمتونه مو چېرې ليدلي دي؟ که ليدلي مووي نو تشريح يې کړئ.

په تېر لوست کې د ملګروملتونو د جوړېدو په دليلونو باندې پوه شو. همدارنګه د هغه اصلي دندې او ارکان موو پېژندل. په دې لوست کې د ملګروملتونو اړوند فرعي ارکانو او تخصصي موسسو سره آشنا کېږو.

(۱) آرم ديو دولت، اداري يا موسسې ځانګړې نښه چې د کاغذ پرمخ يا کوم بل شي باندې يې وکاږي.

ketabton.com - The Digital Library

د ملګروملتونو جوړېدل د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د سترو او پراخو همکاریو او مرستو پیل وګرځید. د دغو مرستو زیاته برخه هغه مرستې دي چې د ملګروملتونو په منشور کې یې وړاندو ینه نه وه شوي. له دې کبله، د ملګروملتونو فرعي ستنې یا ارکان فعال شول ترڅو وکولای شي چې نړیوالو مرستو ته په ټولو برخو کې پراختیا ورکړي. ځینو خپلواکو تخصصي سازمانونو چې په نړیواله کچه یې فعالیت کاوه د ملګروملتونو سره یې ځینې قراردادونه لاسلیک کړل ترڅو خپل پروګرامونه د ملګروملتونو سره په همغږۍ کې، عملي کړای شي. همدا وجه ده چې هغوي ته د ملګروملتونو اړوند تخصصي سازمانونه وایي. په عمومي ډول ، د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په دریو کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنیزو، صنعتي، پولي بانکي(اقتصادي) چارو د پراختیا موسسې؛

۲. د خدمتونو او اړیکو نیولو موسسې؛

۳. ټولنیزې، فرهنګي او روغتیا یې موسسې؛

دغه موسسې او سازمانونه د کرنې او نړیوالو اړیکو د پراختیا په لاره کې او په نړیواله کچه د ژوندانه د ټولنیزې، فرهنګي او روغتیایي سطحې د لوړتیا لپاره فعالیت کوي. پدې ځای کې دیادوشو یو سازمانونو څخه د ځینو مهمو سره یې آشنا یې پیدا کوو.

یونسکو:

ستاسې له نظره څرنګه کولای شو چې د و امداره سوله منځته راوړو؟

د ملګروملتونو اړوند د تخصصی سازمانونو څخه یو یې هم د زده کړې ، علمي او فرهنګي چارو سازمان یا(یونسکو(UNESCO) دئ. تر دې دمخه مو زده کړل چې ملګري ملتونه په نړۍ کې د سولې د منځ ته راتلو د انګېزې له مخې ، منځته راغلل. له هغه ځایه چې ملګري ملتونه یو سیاسي سازمان دی او له دولتونو څخه استازیتوب کوي، په یوازې توګه نشي کولای چې په نړۍ کې د جګړې لا نجه حل کړي. د یونسکو بنسټ ایښودونکو دا عقیده درلوده چې جګړه لومړی د انسان په ذهن کې را پیدا کېږي. له دې کبله د سمې زده کړې او روزنې په ترڅ کې باید د بشر په فکر کې د سوله غوښتنې حس هم را پیدا او پیا وړې کړو. نو علم او پوهې او د انسان روزنې ته په زیاته پاملرنه سره کولای شو چې داسې انسانان وروزو چې جګړه د اختلافاتو د حل او له منځه وړلو یوازینې لارونه ګڼي. له همدې کبله د ملګروملتونو د زده کړې، علمي او فرهنګي سازمان یعنې یونسکو، منځته راغلی دی.

خبرې پرې وکړئ:

آیا تراوسه پورې مو دهغو مختلفو ستونزو په هکله چې تاسې ور سره مخامخ یاست، فکر کړی دی؟ د هغې بېلګې او مثالونه وښیاست. دهغو د کموالي لپاره کومې د حل لارې ستاسې په نظر درځي؟ د هغو په هکله په ټولګي کې سره و غږېږئ.

ketabton.com - The Digital Library

يونيسف:
د ملګروملتونو د فرعي ارکانو له جملې څخه يو يې د ملګروملتونو د ماشومانو صندوق دی چې په لنډ ډول (يونيسف) (UNICEF) ورته وايي. د يونيسف موخه د نړۍ دټولو ماشومانو لپاره د امن، سلامتيا، مناسبو خوړو او ګټورې ښوونې او روزنې سره مرسته کول دي. همدارنګه يونيسف د ښځو په وړاندې د هر ډول توپير کولو(تبعيض) له منځه وړلو څخه ملاتړ اود نجونو په زده کړه ټينګار کوي. يونيسف هڅه کوي ترڅو هغه خنډونه چې د ماشومانو امنيت او سوکالي ګواښوي، کم کړي او د ماشومانو سره دهغوي حقوقوته د رسيدو په لاره کې چې د پوهې،روغتيا او مناسبې ښوونې او روزنې څخه عبارت دي، مرسته وکړي.

د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کميشنري:
په هر هېواد کې د جګړې خورا مهمې او ډېرې زيان اړوونکي پايلې په جګړه ځپلي سيمه کې د زيات شمېر اوسيدونکو بې کوره کېدل او بې ځايه کيدل دي. په همدې دليل سره،ملګروملتونو د خپلو فعاليتونو يوه برخه د بې ځايه شويو او کډوالو د چارو د ترسره کيدو لپاره ګمارلې ده. د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو کميشنري UNHCR د ملګروملتونو فرعي رکن دی چې په دې برخه کې فعاليت کوي. د دې کميشنري تر ټولو ستره دنده دکډوالو څخه دنړيوال ملاتړتامينول، د دوی د لومړنيو اړتياوو د تامينيدو سره مرسته کول او د دوي د اساسي حقوقو د ترپښولاندې کيدو څخه مخنيوي دی.

ketabton.com - The Digital Library

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونو تخصصي سازمانونه دکومو موخو د سرته رسولو لپاره منځته راغلي دي؟

۲. د ملګروملتونو اړوند د تخصصي سازمانونو فعالیتونه په څو برخو وېشل کېږي؟

۳. د یونسکو دندې بیان کړئ.

٤. یونیسف څه ډول سازمان دی؟ توضیح یې کړی.

٥. د ملګروملتونو دکډوالو د عالي کمیشنري مرستې څه ډول خلکوته رسېږي؟

فعالیت:

په دې باره کې چې د ملګروملتونو اړوند کوم سازمان ستاسې د اوسیدو په ځای کې فعالیت کوي، معلومات ترلاسه کړئ؛ بیا د هغو د فعالیت په هکله یو راپور ترتیب کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

ketabton.com - The Digital Library

د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه[۱]

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ملګري ملتونه د ځانګړو موخو د تر سره کولو لپاره جوړ شوي دي. ستاسې په نظر:

۱. ملګروملتونو هغه موخې څو مره تر سره کړې دي؟

۲. په افغانستان کې څومره بریالي شوي دي؟

پوهېږو چې ملګري ملتونه د دویمې نړیوالې جګړې د پای ته رسیدو نه وروسته، نړیوالې سولې او امنیت ته د انسانانو د جدي اړتیا او غوښتنې له کبله جوړ شول. په تېرو لوستونو کې د ملګروملتونو د موخو، پروګرامونو، اصلي او فرعي ستنو (ارکان) او تخصصي موسسو سره بلدشو. په دې لوست کې د ملګروملتونو کارنامه په لاندې درو حوزو (سیمو ،ساحو) کې تر څېړنې لاندې نیسو.

(۱) د تاریخ یا د چا د حال د شرحې په معنا، یا هغه پاڼه چې په هغو کې د کوم کارګر او یا زده کوونکي د زده کړې جریان لیکل کېږي. د لته د ملګروملتونو کړه وړه چې په کومو برخو کې فعالیت کوي، بیانوي،یا د ګاري کار،هغه لوی کار چې یا د پاتې شي.

ketabton.com - The Digital Library

۱.د جګړې مخنیوی او دسولې منځته راوړل.
۲.د کار دپیدا کیدو او د غریبۍ او فقر سره د مبارزې کولو له لارې د ژوندانه د سطحې لوړول.
۳.د هېوادونوتر منځ په سوله ییزه توګه د اختلافونو د حل کولو سره مرسته کول.

د جګړې مخنیوي او د سولې منځته راوړل.

ملګروملتونو په ډېرو ځایونو کې د جګړې د مخنیوي او سولې د منځته راتلو لپاره خپل اقدامات کړي دي. ځینې مهمترین اقدامات چې څو- څو ځله د ملګروملتونو له خوا عملي شوي دي عبارت دی له:
۱. د احتمالي جګړې د مخنیوي لپاره د ملګروملتونو د سوله ساتونکو ځواکونو ځای په ځای کول.
۲.په جګړه کې د ښکېلو خوا وو څخه د وسلو را غونډول.
۳.د ملګروملتونو د سرمنشی په منځګړیتوب په جګړه کې د ښکېل غاړو خبرو اترو ته هڅول.

د دې ټولو اقداماتو سره، سره ملګري ملتونه په ځینو ځایونو کې د خپلو موخو په تر سره کولو، نه دي بریالي شوي ، په همدې دلیل، مور د ملګروملتونو د جوړیدو څخه تر اوسه پورې د نړۍ په ډېرو ځایونو کې زیاتې جګړې په سترګوولیدې. د بېلګې په توګه په تېرو دېرشو کلونو کې زمور په هېواد کې د جګړې، زمور په ګاونډکې د عراق اوایران جګړه، په خټیځه اروپا کې د بوسنی هرزګوینا او یوګوسلاو یا بحرانونه یاد ولی شو.

د ملګروملتونو د سولې د منځته راوړو په لاره کې ستره ناکامي، د فلسطین مسئاله ده چې دوی ونه کړای شول د فلسطین خلکوته د هغوی حقوق بیرته ورکړي او همدارنګه د هغوی خاوره تر اوسه پورې د اسرائیلو تر ولکې او اشغال لاندې ده.

د کار پیدا کول او د غریبۍ سره مبارزه:

په ټوله نړۍ، په ځانګړي توګه په خوارو هېوادونو کې، د ژوندانه د سطحې لوړول، دکارپیداکول او د غریبۍ سره مبارزه کول، د ملګروملتونو نورې موخې دي. د ملګروملتونو هغه اصلی رکن چې د دغه ډول پروګرامونو د سمبالولو دنده یې په غاړه ده، د اقتصادي او اجتماعي شورا څخه عبارت دی.همدارنګه نړیوال بانک، د خوړواو کرنې نړیوال سازمان (فاؤ) د کرنې د پراختیا بانک او د بیارغونې او پراختیا نړیوال بانک د ملګروملتونو اړوند هغه موسسې دي چې په دې برخه کې کار او فعالیت کوي. نړیوال بانک وورسته پاتې هېوادونوته د دې په خاطر پور ورکوي چې هغوي وکړای شي د کرنې او صنعت په چارو کې پرمختګ وکړي. د دې سره سره نن سبا په نړۍ کې اقتصادي او ټولنیزې نا برابرۍ ډېرې زیاتې دي. ځینې هېوادونه سخت د غریبۍ او نېستۍ سره لاس او ګرېوان دي او هر کال یو زیات شمېرخلک په دې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له لاسه مري. ملګروملتونو د مختلفو دلایلو له کبله پدې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له منځه وړلو په خاطر، ټینګ او غوڅ ګامونه ندي پورته کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د اختلافونو سوله ییز حل:

د ملګروملتونو د مهمو کارونو څخه یو یې هم دعدالت دنړیوالې محکمې جوړیدل دي چې د نړیوالواختلافونو د حل کولو په خاطر جوړه شوې ده. د هغو د وسیو شمېرچې د عدالت نړیوالې محکمې ته راجع کېږي ورځ په ورځ زیاتېږي.

افغانستان او ملګري ملتونه:

په دې پوهېږو چې زمونږ هېواد د ملګرو ملتونو د غړو هېوادونو څخه، یو هېواد دی. ملګري ملتونه په فعاله توګه په افغانستان کې بوخت دي. دغه سا زمان په مختلفو برخو لکه: بې وسلې کول، د مخدره توکو کنترول،تولید او قاچاق مخنیوي، بیارغونه او په ټول هېواد کې د امنیت ساتلو په چاروکې د افغانستان د خلکو سره مرسته کوي.

په دې هکله، د امنیت شورا نړیوالو سوله ساتو ځواکونو (ISAF) ته اجازه ورکړه چې دکابل ښار هم فعالیت وکړي.

د ملګروملتونو دزده کړې، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو) هڅه کوي چې د فرهنګي میراث په ساتلو کې د افغانانو سره ملتیا وکړي. د ملګروملتونو د ماشومانوصندوق (یونیسف) د ځینو خطر ناکو او د مخنیوي وړ ناروغیو لکه تیتانوس، پولیو او شري په وړاندې د ښځو او ماشومانو د واکسین په برخه کې مرسته کوي.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. آیا ملګري ملتونه په نړۍ کې د جګړې په مخنیوي کې بریالي شوي دي؟

۲. ملګري ملتونه دکومو موسسو پواسطه په نړۍ کې د غریبۍد له منځه وړلو لپاره هڅه اوکوښښ کوي؟

۳. د ملګرو ملتونو کومې برخې د افغانستان د بیا رغونې په چاروکې زمونږ د خلکو سره مرسته کوي؟

فعالیت:

له لسو کسانو سره مصاحبې وکړئ او له هغو څخه وغواړئ چې لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړي:

ملګري ملتونه په افغانستان کې د سولې او امنیت په راوستوکې څومره بریالی دي؟

ډېر ( ) منځنی ( ) لږ ( )

ځوابونه په نښه کړئ. په پای کې یې جمع کړئ او وېې ګورئ چې څوتنو ډېر په نښه کړي دي. څو تنو منځنی په نښه کړي دي او څوتنو لږ په نښه کړي دي. پایله یې په ټولګي کې ولولئ.

ketabton.com - The Digital Library

دځپرکي لنډيز

ملګري ملتونه د دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته دنړيوالو غوښتنو په ځواب کې چې د سولې د ټينګښت او امنيت د رامنځته کيدو څخه عبارت وه، جوړشول، ملګري ملتونه اصلی ارکان لري چې د عمومي ټولنې، د امنيت شورا، اقتصادي- اجتماعي شورا، د عدالت نړيواله محکمه او دارالانشا څخه عبارت دي.

يونيسف او د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کميشنري د دې سازمان د فرعي ارکانو له جملې څخه دي. يونسکو په ملګروملتونو پورې تړلی سازمان دی. د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په درې کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنې د پراختيا، صنعت، پولي، بانکي (اقتصادي) موسسې.

۲. خدماتي او ارتباطي موسسې.

۳. تولنيزي، فرهنګي او روغتيايي موسسې.

د ملګروملتونو کارنامه په لاندې دريو حوزو کې څېړل کېږي:

۱- د جنګ څخه مخنيوي ۲- د ژوندانه د سطحې لوړيدل او د غريبۍ کمول، ۳- د هېوادونو تر منځ په عادلانه توګه د اختلافونو حل کول.

د دې حالاتو په هر يوه کې ملګروملتونو بريالیتوبونه او ناکامۍ ليدلي دي. د ملګروملتونو مهم ناکامي د فلسطين ناکامي ده. ځکه ويي نکړای شول چې هغوی ته د دوی حقونه بيرته ورپه برخه کړي. ملګري ملتونه په افغانستان کې پراخ او فعال شتون (حضور) لري.

ketabton.com - The Digital Library

څلورم څپرکی

د بشر حقونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- د بشر د حقونو سره آشنا کیدل.
- په افغانستان کې د بشر حقونه.

ketabton.com - The Digital Library

د څپرکي موخې

د دې څپرکي په ختمیدو سره زده کوونکي باید وکولی شي چې:

- د بشر حقونه تعریف کړی شي.
- د بشر له حقونو څخه ځینې مهم یې وپیژني.
- د بشر د حقونو د نړیوالې اعلامیې د اهمیت او ټولنیزې محتوا سره أشنا شي.
- د اسلام سپیڅلي دین سره د بشر د حقونوپه اړیکو پوه شي.
- زمور په اساسي قانون کې د بشر د حقونو ځای وپېژني؟
- د افغانستان د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون سره أشنا شي.

ketabton.com - The Digital Library

د بشر د حقونو سره آشنا کيدل.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ:

- د بشر د حقونو د معنا سره څومره بلدتيا لرئ؟
- آيا کولی شئ چې د ځينو نومونه واخلئ؟

تاسې هرو مرو (د بشردحقونو) اصطلاح د مختلفو کسانو او يا هم له رسنيو څخه اوريدلي ده. په دې درس کې د بشر د حقونو د مفهوم سره زياته آشنايي پيداکوئ.

د بشر حقونه څه شی دي؟

د بشر حقونه د(بشر) او (حقونو) د دوو کلموله يو ځای کيدو څخه جوړشويدي. حقونه د حق جمع ده او (حق) د طلب او استحقاق په معنا دی. بشر د هغه ټولو انسانانو په معنا دی کوم چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د بشر حقونه د يو شمېر هغو حقونو او ارزښتونو څخه عبارت دي چې هر انسان بايد پخپل ژوندانه کې له هغو څخه برخمن وي لکه: د آزادی حق. د ژوندانه حق، د برابري او عدالت حق. ټول انسانان بايد له دغو حقونو څخه برخمن وي او د نژادي، جنسيتي، فرهنگي، ديني او جغرافيايي توپيرونوپه خاطر، بايد له هغو څخه بې برخې نه شي.د اسلام په سپيڅلي دين کې، انسان د ځانگړي درناوي څخه برخمن دی او زيات حقونه لري

ketabton.com - The Digital Library

چې هېڅوک د دې حق نه لري چې په خپل سر هغه له ده څخه واخلي.
کله کله زورورکسان د خپل جسمي او ټولنيز زور څخه په ګټه اخيستنې سره، د نورو خلکو انساني حقونه تر پښو لاندې کوي. د تاريخ په اوږدو کې دغه راز ډېرې پېښې د دې لامل شوي چې پوهان او د ټولنيزې روغې جوړې غوښتونکي د هغه لپاره د حل لاره ولټوي.
د انساني ارزښتونو تبليغول او رواجول د انساني ضد عادتونو او بې عدالتيو پر خلاف مبارزه کول ، په دې لاره کې د سوله غوښتونکو د هڅو څخه عبارت دي. د دې هڅو په رڼا کې د بشر د حقونوتر پښولاندې کول کم شول. د بشر د حقونو موخه د ټولنې او ولسونو دحقونو دامنيت او د ژوندانه د کچې د لوړتيا ضمانت کول دي. بشري حقونه نن ورځ د بشري ټولنو د ډېرو مهمو ارزښتونو څخه شمېرل کېږي. د بشر د حقونو په باره کې خورا مهم نړيوال سند((د بشر د حقونو نړۍ واله اعلاميه)) ده.

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه:

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه هغه نړيوال سند دی چې د ملګروملتونو د عمومي مجلس (مجمع عمومي) له خوا تصويب شو. دغه اعلاميه يوه د نړيوالو خورا مهموسندونو له جملې څخه ده چې موخه يې د ټولو انسانانو لپاره د برابرو حقونو او بنسټيزو آزادیو تامينول دي. د دې حقونو تامينول کيدای شي چې د نړيوالې سولې لپاره، يو ضمانت شي. په لومړنۍ او دويمه نړيوالو جګړو کې د مليونونو انسانانو وژنه او بې کوره کيدل، په نړۍ کې د بشر د حقونو څخه ښکاره سرغړونه وه. د دا ډول سترو دردونکو پېښو د تکرار د مخنيوي په خاطر، د مختلفو هېوادونو استازو د بشر د حقونو خورا مهم اصول او ارزښتونه د بشرد حقونو په نړيواله اعلاميه کې سره را غونډ (تدوين) کړل او د هغو د عملي کولو په هکله يې خپله ژمنه اعلان کړه. ځينې خورا مهم حقونه چې په دې اعلاميه کې راغلي دي عبارت دي له:

۱- د ژوند حق:

په دې معنا چې هر څوک د ژوند کولو حق لري او هېڅوک نشي کولی چې په خپل سر دغه حق له چا څخه واخلي.

۲- آزادي او ځانګړي امنيت:

د چاپه ځانګړي (شخصي) آزا دۍ او امنيت باندې بايد تېری ونشي.

۳- د قانون په وړاندې د برابرۍ حق:

ټول خلک د قانون په وړاندې يو شان دي . قانون د ټولو په وړاندې بايد يو شان تطبيق شي.

۴- د وګړو انساني کرامت:

انسان يو با ارزښته او د درناوی وړ موجود دی. د هغه د دغه حق بايد ټول درناوی وکړي.

۵- د واده کولو (ازدواج) حق:

هر څوک د دې حق لري چې پخپل اختيار او بشپړ رضايت سره واده وکړي. په واده کولو کې د ښځې او يا نارينه مجبورول منع دي.

۶- د شتمنۍ (مالکيت) حق:

يعنې دا چې د انسان شتمني او مالکيت د درناوی وړ دی او هېڅوک نشي کولی چې پخپل سر دغه حق له چا څخه په زور واخلي.

ketabton.com - The Digital Library

۷- د فکر، عقیدې، بیان او مطبوعاتوآزادي: په دې معنا چې هر څوک کولی شي چې آزاد فکر وکړي او په آزاده توګه هغه بیان او خپور کړی شي.

۸- ښوونې او روزنې حق:

هر څوک د دې حق لري چې د مناسبې ښوونې او روزنې څخه برخمن شي. لږ تر لږه لومړنی زده کړې باید ورپه یا او جبري شي.هغه ارزښتونه چې د بشر د حقونو په نړۍ واله اعلامیه کې راغلي دي، نړۍ وال او ټولنیز دي خو د هغو رواجول او پراختیا د کوچنیو چاپیریالونو لکه کورنۍ، ښوونځي، او ټولنې څخه پیل کیږي او بیا د ملي او نړۍ والې ټولنې ترکچې پورې پراختیا مومي. لیکن کورنۍ او ښوونځي، هغه وخت دغه ارزښتونه رعایت کولی او یا ماشومانو او زده کوونکو ته ور انتقالوولی شي، چې دوی پخپله د بشر د حقونو څخه برخمن وي.

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱.د بشر حقونه تعریف کړئ.
۲.آیا اسلام د بشر حقونه په رسمیت پېژني؟ څرنګه؟
۳.د بشر د حقونو موخه څه شی ده؟
٤د بشر د حقونو اعلامیه څه شی ده؟
٥د بشر د اساسي حقونو له جملې څخه چې د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې راوړل شوي دي، د درو حقونو نومونه یې واخلئ.

فعالیت:

په څو ډلو ووېشل شئ؛ هره ډله د لویانو او ښوونکو په مرسته د لاندې مفهومونو په باره کې د قرآن کریم آیتونه پیدا کړئ او په ټولګي کې یې خپلو ملګروته ولولئ.
۱- برابري، ۲- عدالت، ۳- آزادي، ٤- د ژوند حق.

ketabton.com - The Digital Library

يوولسم لوست

په افغانستان کې د بشر حقونه

خبرې پرې وکړئ

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱- ستاسې له نظره د دغه وګړو معلولیت د څه شي څرګندوی دی؟

۲-- آیا کولالی شو چې د دغه ډول معلولیتونو مخنیوی وکړو؟ څه ډول؟

په تېر لوست کې د بشر د حقونو د مفهوم او د هغه د ارزښتونو سره آشنا شوئ اوس په افغانستان کې د بشر د حقونو ځای او مقام تر څېړنې لاندې نیسو.

په افغانستان کې د بشر د حقونو شالید(تاریخچه):

د بشر د حقونو ارزښتونه د افغانستان د خلکو لپاره چې د اسلام په آزادی ښښونکي ښوونځي کې روزل شوي دي، کوم نوی شی نه دی؛ خو په منظمه توګه د بشر حقونو ته د خپلواکۍ د ترلاسه کیدونه وروسته د ۱۳۰۳ لمریز کال په لومړنی اساسی قانون کې، پاملرنه وشوه. د ښلګې په توګه د یوهېوادوال په توګه د مساوی حقونو، ځانګړي (شخصی) حقونو، د شخصیت ساتنه، د مړې توب له منځه وړل، د مطبوعاتو آزادي، د ښوونې او روزنې حق، د قانون په وړاندې د خلکو برابر والی، په دولتي دندوکې د بوختیدو حق او د شتمنۍ او

ketabton.com - The Digital Library

استوګنځي مصئونيت، د لومړي ځل لپاره په دې قانون کې رسميت پيدا کړ. د ۱۳۰۹ لمريز کال په اساسي قانون کې، د پارلمان جوړيدل چې د ولسواک حکومت د ځانګړتياوو څخه شمېرل کېږي، وړاندوينه وشوه. د ۱۳٤۳ لمريز کال په اساسي قانون کې دبشر د حقونو زيات شمېر هغه مفهومونه چې د بشر دحقونو په نړيواله اعلاميه کې موجود وو، په پام کې ونيول شول. ملت ته د حاکميت د حق سپارل، د دولت له خوا د آزادۍ او انساني کرامت درناوی کول ، د تګ راتګ حق، د بيان او فکر د آزادۍ حق، د مظاهرو او غونډو کولو حق، په ټاکنوکې د برخې اخيستوحق له هغو مهمو نوښتونو څخه وو چې په دې اساسي قانون کې په رسيمت وپېژندل شول. د ۱۳۵۵ لمريز کال په اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري نظام بدل شواو دا وړاندوينه پکې وشوه چې جمهور رئيس دې د ټولټاکنو له لارې وټاکل شي.

له دې سره، سره د بشر حقونه په افغانستان کې د تاريخ په اوږدوکې سخت ترپښولاندې کيدل او حاکمانو به پر خلکو باندې ډول،ډول ظلمونه کول. د تېرو څو لسيزو په اوږدوکې چې په ټول هېواد کې جنګ او جګړې روانې وې، د بشر دحقونو څخه تېری کول او ترپښولاندې کول، ېېخي زيات شول.په دې موده کې زمور زيات شمېر هېوادوال مړه او ژوبل شول. کوچنيان او په ځانګړې توګه نجونې له زده کړې څخه بې برخې شوې او زيات شمېر کورنۍ بهرنيو هېوادونو ته کډه، تيت اوپرک شوې.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځير سره وګورئ او په هکله يې يو له بله سره خبرې وکړئ:

۱- دهېواد په نوي اساسي قانون کې، بشري حقونو ته په کوم نظر کتل شوي دي؟

۲- د افغانستان اسلامي جمهوري دولت، د بشر د حقونو څخه د ځارنې په خاطر، کوم کارونه سرته رسولي دي؟

زمور په نوي نظام کې د بشر حقونه

د خلکو بيداريدل او له اوږدو جګړو څخه اوښتي زيانونه، د دې لامل شول چې خلک او په جګړو کې د ښکېلو ډلو مشران، د هغې طرحې په هکله چې د ملګروملتونو د سازمان له خوا برابره شوې وه، جوړې ته (موافقې) سره ورسېږي. دغه پرېکړه ليک (توافقنامه) د يوه کنفرانس په ترڅ کې چې د آلمان د بن په ښارکې جوړشوی وو، لاسليک شو. په دې کنفراس کې د افغانستان د مختلفو ډلو استازو د ملګرملتونو د اداري جوړيدل په داسې ډول چې په هغه کې د مختلفو قومونو استازي په مساوی او عادلانه ډول برخه ولري، د موجوده ستونزې او لانجې د

ketabton.com - The Digital Library

حل لپاره معقوله لاره وبلله. په نوي اساسي قانون کې د بشر د حقونو مختلفې خوا وې په پام کې نیول شوی دي. په دې ځای کې یوازې هغه دوې مادې چې د بشر په حقونو پورې اړه لري، لولو.

•په شپږمه ماده کې راغلي دي: دولت د انساني کرامت د ساتلو، بشري حقونو د ملاتړ، د ولسواکۍ د تحقق، د ملی وحدت تامین، د ټولو قومونوو او قبایلو تر منځ د برابرۍ او د هېواد په ټولو سیمو کې د متوازنې پراختیا او ټولنیز عدالت پر بنسټ د یوې هوسا او پر منځ تللې ټولنې په جوړولو مکلف دی.

• اوومه ماده وایي: دولت د ملګروملتونو د منشور، د دولتونو ترمنځ ترونونو، د نړیوالو ترونونوچې افغانستان د هغو سره تړاو لري او د بشری حقونو د نړیوالې اعلامیې رعایت کوي.

د افغانستان د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون:

د بن په کنفرانس کې، په افغانستان کې د بشر د حقونو څخه د ملاتړ، ځارنې او پراختیا په خاطر د بشر د حقوقو د خپلواک کمیسیون وړاندوینه وشوه. د همغې لوزنامې پر بنسټ جمهور رئیس په ۱۳۸۱ لمریز کال په افغانستان کې د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون د جوړیدو فرمان ورکړ. د اساسي قانون په (۲۵) ماده کې هم د دغه کمیسیون په جوړیدو باندې ټینګار شوی دی. د اساسي قانون په همغې ماده کې راغلي دي: هرهغه څوک کولی شي چې بشري حقوق یې تر پښو لاندې شوي وي، دغه کمیسیون ته شکایت وکړي. کمیسیون کولی شي د خلکو د بشري حقونو د ترپښولاندې کېدو موارد قانوني مراجعوته ولیږی او د هغو له حقونو څخه ملاتړوکړي.

ketabton.com - The Digital Library

د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون، د خلکو د پوهې د کچې د لوړیدو او د بشر د حقونو څخه د ملاتړ په خاطر د وزارتونو او نورو دولتي سازمانونو، د مدني ټولنې د جوړښتونو او رسنیو سره نږدې اړیکې ولري. سر ببره پردې د ورکشاپونو د دایریدو، مصاحبو، د فلمونو د جوړیدو، د کتابونو، مجلو، کوچنیو فصلونو، پوسترونو او بروشورونو له لارې د بشر د حقونو د پراختیا په لاره کې هڅه کوي.

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱- په کوم اساسي قانون کې پاچاهی نظام په جمهوری واوښت؟
۲- درویشت کاله جګړو د افغانستان خلکو ته کوم زیانونه ورسول؟
۳- د افغانستان خلکو په هېواد کې د جګړې د ختمیدو او د امنیت، سولې اوثبات د ټینګښت لپاره کومه د حل لاره د بن په کنفرانس کې معقوله وګڼله؟ ولې؟
٤- اساسي قانون د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ته کومې دندې مطرح کوي؟
٥- د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون په کومو برخو کې فعالیت کوي؟

فعالیت:

د هغو کارونو په باره کې چې د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ستاسې د استوګنې په ځای کې سرته رسولي دي، یو ګزارش برابر کړئ او په ټولګي کې یې نوروته ولولئ.

د څېړکې لنډیز

د بشر حقوق هغه حقونه دي چې هر انسان باید په ژوند کې له هغوی نه برخمن وي؛ لکه د ژوند کولو حق، د خپلواکۍ حق، د برابرۍ او عدالت حق. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه په ۱۹۴۸ م کال کې د ملګرو ملتو له خوا د نړۍ د خلکو لپاره د برابرو حقوقو او بنسټیزو خپلواکیو د لاس ته راوړلو په موخه رامنځ ته شوه.

د بشر د حقوقو مفاهیم او ارزښتونه د اسلام په مقدس دین کې وجود لري. د افغانستان په لومړني اساسي قانون کې د بشر په حقوقو باندې ټینګار شوی دی. په ورستیو لسیزو کې جګړه په هېواد کې د بشر له حقوقو نه د پراخې سرغړونې لامل وګرځېده.

د هېواد په نوی نظام کې، د بشر د حقوقو د ملاتړ او د بشر د حقوقو د سرغړونې د مخنیوی لپاره بندوبست وشو چې « د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون » جوړیدل له هغې جملې نه دي.

ketabton.com - The Digital Library

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English